

**Çokkültürlülük ve Sosyal Adalet: “Öteki” ile Barış İçinde Yaşamak
(Kitap Tahlili)**

Enis ALDEMİR

Aralık 2008, Ankara

KİTABIN KÜNYESİ:

Kitap adı: Çokkültürlülük ve Sosyal Adalet: “Öteki” ile Barış İçinde Yaşamak

Yazar Adı: Ali Şafak BALI

Yayınevi: Çizgi Kitabevi Yayınları

Yayın Yeri: Konya

Yayın Tarihi: Eylül 2001 (Birinci basım)

Sayfa Adedi: 315

Satış Fiyatı: 15 YTL

Yazar Hakkında:

Ali Şafak BALI, Doç. Dr.

Konya Selçuk Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü

Anabilim Dalı: Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

Mesleki İlgi Alanları: Hukuk Felsefesi, Hukuk Sosyolojisi, Siyaset Felsefesi

Lisans mezuniyeti: A. Ü. Hukuk Fakültesi (1986)

Yüksek Lisans (1989): A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku A.B.D.

Doktora (2001): S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku A.B.D.

Çokkültürlülük ve Sosyal Adalet

İnsan hakları ve çokkültürlülük kavramları günümüzde birbirine sıkı sıkıya bağlı ve çok tartışılan konular olarak öne çıkmaktadır. Bu iki temel kavramdan hareketle, çağımız toplumlarında yaşanmış ve yaşanmakta olan kültürel çatışmaların ortaya çıkardığı toplumsal sorunların birer adalet sorunu olduğu teması işlenerek, bu sorunların çözümünde sosyal barışı ve siyasal birlikteliği tehdit etmeyen bir yol arayışı kitapta ön plana çıkmaktadır.

Kitabın bölümlerine kısaca bakıldığında, ilk bölümde adalet kavramının etimolojik ve epistemolojik açıdan ele alındığı, bu kavramın eşitlik, özgürlük gibi kavramlarla ilişkisi ve siyaset felsefesi içerisindeki yerinin incelendiği görülmektedir. Yine birinci bölümde kavramsal ve kuramsal bir çerçeve çizilerek, adaletin ne olduğu üzerinde durulmaktadır.

İkinci bölümde ise, kültürel bakımdan çoğulcu toplum gerçeği ve bu tür toplumlara özgü adalet sorunları belirlenerek, bu sorunların altında yatan nedenler ele alınmıştır. Sorunların irdeleniş biçimi ve çözüm aşamasında ise çoğulcu bir adalet anlayışının önemine işaret edilmektedir.

Kitaba ismini veren sosyal adalet kavramı, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bütün dünyada üzerinde çok konuşulan ve başta siyasetçiler ve düşünürler olmak üzere insanların dilinden düşürmediği bir kavram olarak öne çıkmaktadır.

Kapitalizmin dünya coğrafyasında egemenliğini ilan etmesini takip eden süreçte sosyal adalet kavramının da bu denli tartışılır olması ilginç bir durumu işaret etmektedir. Zira, sosyal adalet ile esas olarak vurgulanmakta olan, gerek dünya ölçeğinde, gerekse ülkeler bazında gelir dağılımından eşit olarak faydalanamayan az gelişmiş ülkeler ve ülkeler içerisindeki fakir yığınlarıdır. Bununla birlikte, kapitalizmin sınır tanımaz bir şekilde gerçekleştirdiği sömürü de aynı kitleler üzerinde en büyük etkiyi göstermektedir. Nitekim, sosyal adaletin sağlanması için

uluslar arası arenada yapılan girişimlerin etkisizliği ve konu hakkında yapılan bilimsel çalışmaların sayısının azlığı da farklı bir çelişkiye işaret etmektedir.

Küresel bazda durum bu şekilde ifade edilebilirken, ülkemiz için de farklı olduğu söylenemez. Zira, 1961 ve 1982 anayasalarında sosyal sıfatı ile birlikte anılan devletimizin, 61 Anayasasında açıkça ismen, 82 Anayasasında ise dolaylı ifadelerle “sosyal adalet” idealini gerçekleştirmek amacını güttüğü belirtilmesine karşın, mevcut durumun sosyal adaleti yansıtmadığı fikri yazar tarafından dile getirilmektedir.

Sosyal adalet kavramı, soyut bir kavram olan adalet kadar olmasa da çok geniş çerçeveli, çok boyutlu bir kavramdır. Kitapta sosyal adalet, sadece toplumdaki nimet ve külfetlerin dağıtımına ilişkin ilke veya bu ilkeleri belirleyen yeniden dağıtımcı bir adalet türü olmanın ötesinde, hukuk sisteminin oluşturulması ve değerlendirilmesinde, ekonomik sistemin işleyişine hakim olan ilkelerin tespitinde ve nihayet siyasal yapının şekillenmesinde de kendisinden yararlanabilecek bir adalet ilke ve ideali olarak değerlendirilmiştir.

Kitap yazar tarafından gerçekleştirilen doktora çalışmasının bir ürünü olarak kaleme alınmıştır. Bu nedenle, kapsam olarak erişilebilir nitelikte bir sosyal adalet anlayışının araştırılması ile sınırlı tutulmuştur. Zira, konunun sosyal, ekonomik, siyasi, felsefi, sosyo-psikolojik, tarihi vb. açılardan çok geniş bir kasamda ele alınabilmesi mümkündür. Ancak, amacına uygun bir çalışma olması için, konu yazar tarafından, siyaset felsefesi ile sınırlı bir çerçevede, tarihi ve sosyolojik veriler ele alınarak incelenmiştir.

Adalet Kavramı ve Sosyal Adalet

Adalet kavramı, felsefenin en cazip, buna rağmen en çözümsüz sorunlarından birisidir. Tarihsel süreç içerisinde bu kavram, bazen salt bir ide, bazen aklın bir emri, bazen de ilahi bir olgu olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, kavramın

algılanış biçimindeki farklılıklar tanım aşamasında da kendini göstermiş ve çok çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır.

Sosyolojik ve tarihsel veriler açısından bakıldığında da durum çok farklı değildir. Tarihsel süreç içerisinde çok çeşitli adalet anlayışlarının yanı sıra çok farklı adalet tezahürleri ile de karşılaşmaktadır. Farklı toplumsal yapıların, farklı gelenek ve ideolojilerin farklı adalet anlayışları ürettikleri görülmektedir. Hatta aynı toplumsal yapılarda zaman içerisinde değişim gösteren farklı adalet anlayışlarında bile bahsetmek mümkündür.

Kitabın birinci bölümünü oluşturan bu kısımda yazar, “adalet nedir?” sorusu üzerinde yoğunlaşarak bu soruyu felsefi bir bakış açısıyla cevaplamaya çalışmıştır. Ancak belirtilmesi gereken önemli bir husus, bu sorunun yüzyıllardır tartışılmasına ve pek çok filozof ve düşünür tarafından cevap aranmasına rağmen, halen ilk günkü kadar müphem ve tartışmalı bir konu olduğudur. Bu durum, üzerinde herkesin mutabakat sağlayacağı bir adalet tanımının yapılamamasına, yani kavramsallaştırılamamasına neden olmaktadır. Bu eksiklikten hareketle, adalet kavramı üzerinde eski Yunan’dan itibaren günümüze kadar olan değerlendirmeler kendi dönerselliği içerisinde ele alınmıştır. Zira, insanoğlunun yaratıldığı günden bu yana olan dönemi kapsayacak bir adalet anlayışından bahsetmek yukarıda da belirtildiği gibi mümkün görülmemektedir. Bunun yerine yazar, belli tarihsel ve sosyo-kültürel şartlarda geçerli olabilecek bir adalet anlayışını tasvir etmeye çalışmıştır.

Bu tasvir yapılırken yazar, bir çok düşünce akımının adalet algılayışlarından bahsetmektedir. Bununla birlikte öne çıkan husus, “adalet” kavramının tersi ile, yani “adaletsizlik” ile kavramsallaştırılmasıdır. Yazar bu bölümde, özellikle felsefe alanında yaptığı çalışmalarla yazına büyük katkı sağlayan Rum asıllı Türk filozof Prof. Dr. İonna Kuçuradi’nin, adaletin salt bilgi kuramı çerçevesinde kavramsallaştırılması görüşünü eleştirerek, bunun zorluğuna işaret etmektedir. Adaletsizlik durumlarından hareketle ancak adaletin ne olmadığının bilgisine

ulaşılabileceğini belirterek, ne olduğunu anlamak için başkaca bilme faaliyetlerine ihtiyaç duyulacağına vurgu yapmaktadır.

Benzer bir noktadan hareketle, adaletin kavramsallaştırılması bakımından, adalet türleri ve adaletin belirme biçimleri üzerinde durulmaktadır. Yazar, adaletin eşitsizlikle, özgürlükle ve fayda ile belirmediği vurgusunu yapmaktadır. Aslında yukarıda belirtildiği haliyle, adaletin tersi olan adaletsizlikle tanımlanmasında olduğu gibi yazar, adaletin tanımlanmasında belirli dayanak noktalarına işaret etmekte ve bu belirme biçimlerini ele alan diğer düşünürlere göndermeler yaparak konuyu ele almaktadır.

Çoğulcu Toplum ve Çoğulcu Adalet Anlayışı

Kitabın birinci bölümünde yazar daha çok adalet kavramının felsefi temelleri ve geliştirilmiş adalet teorileri üzerinde durmuş, şu haliyle mevcut adalet anlayışının ve geliştirilen teorilerin özellikle çoğulcu toplum gerçeği karşısında mevcut sorunları çözme konusunda yetersiz kaldığı saptamasını yapmıştır. İkinci bölümde ise, mevcut teorilerin etkisizliğini ortadan kaldırma ve bir çıkış noktası bulma gayretiyle, adaletin gerçekte ne anlama geldiğini anlamaya çalışmaktan ziyade, mevcut koşullar çerçevesinde çağdaş toplumlarda gerçekleştirilebilir nitelikteki adalet ilkelerinin neler olabileceğinin araştırılması gerektiğine işaret etmektedir. Bu bir anlamda, birden fazla kültürü içerisinde barındıran toplum, yani çoğulcu toplum için, mevcut dünya düzeninde, çatışan değerler arasında bir uzlaşma arayışı olarak da nitelendirilebilir.

Dünyamız, özellikle son dönemde kültürel farklılıklar ve bundan doğan baskılar, eşitsizlik ve adaletsizliklere tepki niteliğinde ortaya çıkan çatışmaların yoğun olarak yaşandığı bir yer olmuştur. Bu tür çatışmaların görülmesi ülkelerin demokratik olmaları veya olmamaları ile de bağlantılı değildir. Nitekim dağılan Yugoslavya sonrası Balkanlardaki yaşanan sorunlardan İngiltere’de yaşanan IRA olaylarına ve en güncel haliyle Filistin’de yaşanan sorunlara bakıldığında bu duru açıkça görülmektedir. Bu sorunlara geleneksel anlamda üretilen çözümlere

bakıldığında ise silahlı mücadele ile sorunun halli veya siyasal yöntemlerle sorunun ortadan kaldırılması görülmektedir. Yazar bu iki klasik yöntemin de sorunu çözmek yerine, zayıf tarafın tekrar güç kazanmasına kadar onu erteleyeceğini belirterek, çoğulcu toplumlarda ortaya çıkabilecek sorunların çözümünde geleneksel yöntemlerin dışında, tarafların eşit tatminine dayalı bir çözüm arayışının gerekli olduğunu vurgulamaktadır.

Her ne kadar yazarın belirttiği görüşlere katılsak da, çoğulcu toplumların karşılaşabildiği yukarıda örnekleri verilen bazı sorunların çözümünde idealist yaklaşımların tek başına yeterli olmayacağı da aşıkardır.

Yazar eserinde esas itibariyle, bugün dünyanın birçok yerinde, yaşamış ve halen yaşamakta olan kültürel çatışmaların ortaya çıkardığı toplumsal sorunları, birer sosyal adalet sorunu olarak algılamak gerektiği varsayımından hareketle, sorunlara sosyal barış ve siyasal birliktelikleri tehdit etmeyecek bir çözüm bulunabilir mi? temel sorusunu çözümlemeye çalışmıştır.

Kitapta, kültürel çoğulculuk gerçeği ve bu anlamda çoğulcu toplumlara özgü adalet sorunları gerçekçi bir bakış açısıyla ele alınarak, bu sorunların ortaya çıkmasına yol açan, en azından bunu engelleyemeyen geleneksel siyaset teorileri ve uygulamalarının dışında normatif çözüm arayışlarına başvurulmasının önemi vurgulanmaktadır.

Nihayetinde, geleneksel yöntemlerin dışında izlenecek çözüm arayışının, farklı yaşam tarzları, farklı dünya görüşleri ve bunların adalet talepleri arasında herhangi birini yüceltmeyen yada dışlamayan tarafsız bir adalet anlayışına ulaşmakla mümkün olabileceği düşüncesi ile çoğulcu bir adalet anlayışının teorik temelleri çizilmeye çalışılmıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi, konu her ne kadar güncel ve özellikle siyasi arenada sıklıkla işlenen bir konu ise de, bu alanda yapılan çalışmalar gerek sayı, gerekse içerik olarak yetersizdir. Bu nedenle, yazarın alana akademik anlamda katkı sağladığı yadsınamaz. Bununla birlikte, yazarın da sıklıkla bahsetmiş olduğu gibi, bu denli kapsamlı ve karmaşık unsurlar içeren bir konunun salt iyi niyet ve ideal olan adalet olgusuna erişmek düşüncesiyle çözüme kavuşturulması beklenemez. Kaldı ki maddiyatın mevcut bütün değerlerin üzerinde olduğu günümüz dünyasında (ki bu durum ülkeler arasındaki ilişkilerden, gruplar arasındaki ilişkilere, hatta fertler arasındaki ilişkilere kadar böyle değerlendirilmektedir), sorunların çözümlenmesinde adalet kavramının yerine daha başka değer yargıları ön plana çıkmaktadır. Bunu gerek ikili sorunlarda güçlü olan tarafın sergilediği tavırdan, gerekse ikili sorunlara karşı üçüncü tarafların (ülkeler arası sorunlarda tarafsız bir güç olarak Birleşmiş Milletler örgütü örnek olarak verilebilir) sorunun halli amacıyla verdiği kararlardan anlamak mümkündür.

Sonuç olarak, çok kültürlü toplumlarda ve daha genelde ise dünyamızda sosyal adalet kavramının artan önemine ve sosyal adaletle olan ihtiyaca paralel olarak, yazarın çalışmasının akademik yazına katkı sağladığı söylenebilir. Nitekim, eserde belirlenen kapsam içerisinde konunun ele alınışı da “bu alanda daha geniş kapsamlı önermeler getirilmesi gerekir” eleştirisini etkisiz kılmaktadır.